

Ústredné orgány Katolíckej akcie na Slovensku¹

Rastislav Karaba

KARABA, R.: Central Committees of Catholic Action in Slovakia. *Studia Aloisiana*, 3, 2012, 4, s. 29 – 45.

The Catholic Action in Slovakia was officially promulgated in 1926. Its major task was to concentrate and reorganize all works in the Catholic Church. Since the beginning, board of Slovak bishops strove to initiate development of the Catholic Action. Therefore they constituted its consultative and central committees which ought to have promoted ideas of Catholic Action in practise as well as became the core of all catholic work. In the period of 1926 – 1948 worked in Slovakia several central committees of the Catholic Action. They worked as consultative organs for Episcopal conference and they stood directly under the bishops. The chair of these committees was held by bishops themselves and also the members were mostly bishops and priests. Their work was divided into individual commissions, sections or departments, which provided professional advices and directed the Catholic Action in particular scopes. In 1948 were the central committees of the Catholic Action cancelled and the whole Catholic Action in Slovakia was interrupted.

Keywords: Catholic Action, Church, committee, episcopal

Úvod

Podľa cirkevných predstaviteľov svet na začiatku druhého desaťročia 20. storočia ovládli náboženský novátori, ktorí porušili základné piliere spoločnosti. Pápež Pius XI. (1922 – 1939) pomenoval vtedajší stav ľudstva laicizáciou sveta, teda odpadnutím od náboženských hodnôt. Podľa neho predstavitelia nových smerov sa usilovali vytlačiť Katolícku cirkev z verejného života, moderné vymoženosti doby ovládali ľudia nepriateľskí voči Cirkvi a rôzne spolky,

¹ V texte používame skratky ich názvov: KA – Katolícka akcia, BKKA – Biskupská komisia pre Katolícku akciu, KR – Katolícka rada, KŠRS – Katolícka školská rada na Slovensku, KTK – Katolícka tlačová kancelária, KÚŠK – Katolícka ústredná školská kancelária, ÚKK – Ústredná katolícka kancelária.

hospodárske a sociálne organizácie a dokonca celé štáty sa zúčastňovali na likvidácii náboženských hodnôt. To viedlo k náboženskému indiferentizmu, vyzdvihovaniu bezbožnosti a k veľkej demoralizácii súkromného a verejného života v každej oblasti. Zodpovedný prostriedok na nápravu našiel Pius XI. práve v Katolíckej akcii (KA).² Pojem a úlohy KA definoval vo svojej encyklike *Ubi arcano* z 22. 12. 1922.³

KA bola priamo a podstatne závislá od cirkevnej hierarchie, teda od činnosti biskupov a kňazov. Členovia KA nemohli vykonávať svoju činnosť ľubovoľne, podľa svojho spôsobu, ale mali podliehať cirkevnej hierarchii.⁴ Základným pravidlom KA bolo, aby sa v každej diecéze rozvíjala pod priamym dozorom biskupa. Biskup mal právo a povinnosť dať KA pevnú formu, usmerňovať ju a riadiť vo vlastnej diecéze tak, aby bolo uľahčené jej celoštátne usporiadanie. Na praktické uskutočnenie KA bolo potrebné, aby v dokonalej zhode pôsobili nielen jej orgány, ale aby boli aj vhodne usporiadané a vzájomne spojené jednotlivé smernice a ciele. Preto ústredné orgány boli dôležitými prostriedkami jednotného usporiadania a mali za úlohu usmerňovať činnosť jednotlivých združení v celom národe a podávať návrhy a námety diecéznym centrom, a to s patričným ohľadom na diecézneho biskupa a s jeho súhlasom.⁵

Katolícka rada a Ústredná katolícka kancelária

Začiatkom roku 1923 sa v Bratislave začal pripravovať eucharistický kongres. Porady prípravného výboru viedol trnavský apoštolský administrátor P. Jantusch. Výkonným orgánom ústredného výboru, ktorý zostavoval program a návrhy pre biskupský zbor, sa stalo riaditeľstvo. Kongres sa mal pôvodne uskutočniť v auguste 1923, ale pre krátkosť času a nedostatok financií bol preložený na rok 1924. Usporiadanie a ukončenie prác s kongresom si vyžadovalo dlhší čas, preto v činnosti zostalo naďalej aj riaditeľstvo, ktoré sa stalo jadrom budúcej Ústrednej katolíckej kancelárie (ÚKK), o ktorej rokoval aj ústredný výbor v septembri 1924. Myšlienka katolíckej kancelárie bola všeobecne vítaná, ale ešte nebola konkretizovaná. Jedni v nej videli orgán katolíckeho hnutia na Slovensku, ktorý by usmerňoval všetku katolícku prácu a usporadúval kurzy apoštolátu. Iní v nej chceli mať výkonný orgán biskupského zboru, ďalší zas vrcholnú krajiniskú organizáciu, ktorá by združovala miestne

2 Porov. MRKVA, M.: Potreba Katolíckej akcie : K prvému výročiu smrti Pia XI. In: *Svoradov*, roč. 8, 1940, č. 1, s. 5.

3 Porov. KARABA, R.: Katolícka akcia a rozhlasové vysielanie (1928 – 1948). In: *Studia Aloisiana*, roč. 1, 2010, č. 3–4, s. 45–48.

4 Porov. SALATŇAY, M.: *Katolícka Akcia so zvláštnym zreteľom k hospodársko-sociálnemu a politickému životu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1940, s. 19.

5 Porov. *Poslední slovo papeže Pia XI. o Katolícké akci : Apoštolský list biskupům ostrovů Filipinských z 18. ledna 1939*. Prel. B. Vašek. Olomouc : Dobrá kniha, 1939, s. 10–11.

skupiny so širokou autonómiou. Hoci sa oficiálne zriadenie ÚKK v roku 1924 ešte neuskutočnilo, bývalé riaditeľstvo eucharistického kongresu naďalej organizovalo katolícke podujatia.⁶ Biskup P. Jantusch vypracoval návrh ÚKK, podľa ktorého mala byť „výkonným orgánom biskupského zboru pre bežné práce dané verejným životom, pracujúca pod jeho dozorom a podľa jeho úprav a pokynov, s pôsobnosťou pre celé Slovensko so sídlom v Bratislave“. ÚKK mala podľa tohto návrhu:

- Prevziať archív eucharistického kongresu v Bratislave a usporiadať ho tak, aby mohol byť v budúcnosti smernicou pre organizovanie podobných slávností.
- Organizovať ďalšie eucharistické kongresy, veľké katolícke zhromaždenia, púte a iné verejné slávnosti.
- Dávať pokyny na organizovanie partikulárnych katolíckych slávností a zabezpečovať rečníkov a prednášateľov.
- Urovnať spory katolíckych spolkov a organizácií a viesť ich k harmonickej spolupráci.
- Zastupovať všetky katolícke spolky a organizácie a zabezpečovať im prednášky a poskytovať konzultácie.
- Informovať domácu i zahraničnú tlač o katolíckych otázkach.
- Staráť sa o katolícke školy, ústavy a právne ich zastupovať.
- Rozvíjať katolícku charitu.
- Uskutočňovať všetky tie úlohy, ktoré by biskupský zbor uznal za potrebné.⁷

Na konferencii slovenských biskupov 20. 1. 1926 bola zriadená Katolícka rada (KR) Slovenska so sídlom v Bratislave; jej úlohou bolo usmerňovať všetky katolícke spolky a združenia na Slovensku.⁸ KR bola zároveň aj poradným orgánom biskupov a mala trinásť členov.⁹ Jej zloženie bolo však o krátky čas upravené.¹⁰ Úlohou KR bolo vybudovať ÚKK a zabezpečovať jej spojenie s biskupským zborom.¹¹ Všetky katolícke spolky boli povinné pri zmene svojich

6 Porov. FILKORN, E.: *Verný svojmu svedomiu*. Toronto : Centrum kultúry a dedičstva kanadských Slovákov, 2004, s. 325, 328.

7 Porov. Archív Trnavskej arcidiecézy (ATA) Trnava, fond (f.) Apoštolská administratúra trnavská (AAT), č. 2928/1925, signatúra (sign.) INT 7/23. ÚKK. Sine dato.

8 Porov. *Litterae circulares Ordinariatus Tyrnaviensis*, 1926, č. 2, s. 24.

9 Biskup M. Bubnič ako predseda, E. Filkorn ako podpredseda, J. Ferencík ako riaditeľ ÚKK a predseda osvetového referátu, K. Körper ako generálny sekretár a predseda tlačového referátu, E. Szylaba ako predseda charitatívneho referátu, ktorí boli menovaní ex offio. Okrem nich ďalší ôsmi členovia boli vymenovaní biskupským zborom, a to štyria kňazi a štyria civilni. Záležitosti v kompetencii iných odborov boli dočasne, do vymenovania referentov – úradníkov, pridelené jednotlivým členom KR alebo iným referentom ad hoc. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9481/1926, sign. INT 18/38. Zápisnica zo 4. zasadnutia KR. Bratislava 29. 11. 1926.

10 Biskup M. Bubnič ako predseda, kanonik J. Šrobár ako podpredseda, kanonik A. Drexler ako podpredseda pre Nemcov a jeho tajomník miestny radca J. Mayer, kanonik L. Francisci ako podpredseda pre Maďarov a jeho tajomník tabulárny sudca A. Sándor, riaditeľ ÚKK J. Ferencík, za KŠRS senátor K. Krčméry, za SSV J. Pöstényi, za ženský odbor profesor bohoslovie E. Filkorn, profesor E. Funczik ako poradca pre cirkevné právo, profesor V. Tuka ako poradca pre civilné právo, redaktor J. Sivák ako poradca pre katolícku tlač. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 1715/1928, sign. INT 18/365. List biskupa M. Bubniča biskupovi P. Jantuschovi. Rožňava 24. 2. 1928.

11 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 1880/1927, sign. INT 18/368. List biskupa M. Bubniča Biskupskému úradu (BÚ) v Trnave. Rožňava 3. 3. 1927.

stanov alebo novom programe vyžiadať si schválenie KR, čím by sa predišlo nezdravému súťaženiu medzi nimi. Rovnako aj pripravovaná UKK mala pracovať výhradne v jej intenciách a podľa jej pokynov.¹² Členovia KR pracovali v jednotlivých komisiách: osvetovej, právnej, finančnej, tlačovej, umelecko-stavebnej a štatistickej.¹³ KR prestala pôsobiť pravdepodobne po vybudovaní ÚKK, keďže po roku 1928 nemáme zachované dokumenty týkajúce sa jej činnosti.

Biskupský zbor Slovenska na svojej konferencii 16. 4. 1925 v Žiline definitívne schválil zriadenie ÚKK v Bratislave, ktorá sa stala jeho výkonným orgánom a jej hlavnou úlohou bolo uskutočňovať KA.¹⁴ Jej organizačnú štruktúru tvorili:

- riaditeľ, ktorý bol zároveň aj referentom osvetovej práce a usporadúval kurzy a duchovné cvičenia,
- generálny tajomník, ktorý bol zároveň aj referentom katolíckej tlače,
- referent charitatívnej práce, ktorý mal byť zároveň aj krajiným riaditeľom Ústrednej charity Slovenska,
- referent katolíckej mládeže, ktorý uskutočňoval systematickú výchovu mládeže v rámci všetkých spolkov mládeže, ale i tam, kde takéto spolky nepôsobili,
- právnický referent, ktorý si všímal útoky na Cirkev a s pomocou právnickej komisie hľadal vhodné možnosti obrany.

Jednotliví referenti ÚKK boli povinní o svojej činnosti informovať KR, ktorá potom na základe svojho uznesenia podávala návrhy biskupskému zboru. Každý referent so schválením KR bol povinný zriadiť komisiu zostavenú z odborníkov, ktorej predsedal vždy riaditeľ ÚKK.¹⁵ Na biskupskej konferencii 3. 10. 1926 bolo vymenované jej vedenie.¹⁶ Štatút ÚKK schválil biskupský zbor na konferencii 27. 10. 1926 v Prahe.¹⁷ Biskupský zbor venoval na chod ÚKK 300 000 korún, ktoré mali byť vyplatené na dvadsať rokov. Na zriadenie kancelárie a platy zamestnancov v prvom roku dal 100 000 korún. V budúcnosti, keď sa plánovali zriadiť farské obce už na celom Slovensku, práve tie mali prevziať jej ďalšie financovanie.¹⁸ ÚKK ako výkonný orgán biskupského zboru sa vo svojej činnosti mala opierať o zákonom uznané školské stolice, ktoré boli výborom všetkých katolíkov jednej obce. Kde neexistovali, ich úlohu mali prevziať cirkevné obce, ktorých založenie nariadil biskupský zbor. Plánovaných osem

12 Porov. Archív Rožňavského biskupstva (ARB) Rožňava, f. Actio Catholica, balík č. 1, č. 885/1928. List biskupa M. Bubniča KR. Rožňava 24. 2. 1928.

13 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3839/1926, sign. INT 18/36. Zápisnica z 1. zasadnutia KR. Bratislava 8. 3. 1926.

14 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2928/1925, sign. INT 7/23. List biskupa P. Jantauscha E. Filkornovi. Trnava 11. 5. 1925.

15 Osvetový referent komisiu osvetových pracovníkov, tlačový referent komisiu redaktorov a spisovateľov, charitatívny referent ústredný výbor charity, referent mládeže komisiu predstaviteľov jednotlivých spolkov mládeže a právnický referent komisiu katolíckych advokátov a sudcov.

16 Za riaditeľa bol menovaný J. Ferenčík a za generálneho tajomníka K. Körper.

17 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9481/1926, sign. INT 18/38. Zápisnica zo 4. zasadnutia KR. Bratislava 29. 11. 1926.

18 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 1880/1927, sign. INT 18/368. List biskupa M. Bubniča BÚ v Trnave. Rožňava 3. 3. 1927.

kancelárií ÚKK malo byť umiestnených v priestoroch novostavby Spolku sv. Svorada v Bratislave, o čom mala byť uzavretá medzi nimi dočasná zmluva.¹⁹ Nakoniec bolo zmluvne zabezpečených sedem kancelárií v novej budove vysokoškolského internátu Svoradov na dvadsať rokov za 250 000 korún ako stavebný poplatok.²⁰

ÚKK začala na jeseň roku 1926 svoju organizačnú činnosť na usku- točnenie svojho kultúrneho, sociálneho, štatistického, tlačového, a najmä charitatívneho programu. Jej členovia vydali vyhlásenie, že sa pokladajú „za oddaných a verných synov najdôstojnejšieho biskupského zboru milého Slovenska, a preto sa celkom podrobujeme jeho vysokým rozkazom a smer- niciam“. Začiatky činnosti ÚKK však sprevádzali ťažkosti, preto sa obrátila o pomoc na biskupský zbor, aby o jej činnosti upovedomil všetky farnosti a všetkých kňazov.²¹ Jej činnosť mala byť budovaná v rámci jednotlivých referátov. Úlohou osvetového referátu bolo predovšetkým usporadúvať po celom Slovensku kurzy výchovy laických apoštolov.²² Tlačový referát bol povinný zhromažďovať denníky a časopisy a robiť z nich výstrižky pre ÚKK. V rámci neho pôsobila aj komisia zaoberajúca sa záležitosťami slovenskej tlače a ob- ranou proti nekatolíckej tlači. Charitatívny referát rozvíjal charitatívnu prácu prostredníctvom novozaloženej Ústrednej charity Slovenska.²³ Ako orgán KA pôsobila ÚKK v rokoch 1927 – 1930, potom sa včlenila do Katolíckej ústrednej školskej kancelárie (KÚŠK), ktorá vykonávala aj agendu KA, no zaoberať sa mala predovšetkým obranou katolíckych škôl. Po odchode J. Ferenčíka z Bra- tislavy zostala fungovať fakticky len KÚŠK.²⁴ J. Ferenčíka z ÚKK, kde pôsobil od 1. 7. 1926 ako riaditeľ a neskôr aj ako riaditeľ KÚŠK, povolal späť biskup J. Vojtaššák, a to pre nedostatok kňazstva vo svojej diecéze.²⁵ J. Ferenčík sa po výzve biskupa týchto funkcií nakoniec zriekol.²⁶

Začiatkom roku 1939 sa objavili úvahy o rozšírení KÚŠK o ústrednú kanceláriu KA na Slovensku.²⁷ Na prvom zasadnutí Biskupskej komisie pre

19 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3839/1926, sign. INT 18/36. Zápisnica z 1. zasadnutia KR. Bratislava 8. 3. 1926.

20 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9481/1926, sign. INT 18/38. Zápisnica zo 4. zasadnutia KR. Bratislava 29. 11. 1926.

21 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 6672/1926, sign. INT 18/39. List J. Ferenčíka biskupovi P. Jantauschovi. Bratislava 12. 9. 1926.

22 Osvetový referát mal vykonávať dvojakú prácu: systematickú (osvetové prednášky, kurzy a zabezpečiť ich vysielanie rozhlasom; zostavenie a vydávanie pomôcok pre tieto kurzy a prednášky; dohľad, pomoc a štatistický prehľad katolíckej osvetovej práci na Slovensku) a nesystematickú (krajinské púte na Slovensku a v zahraničí, rôzne slávnosti, kázne a duchovné cvičenia). Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 8421/1927, sign. INT 18/55. Program osvetového referátu ÚKK. Sine dato.

23 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9481/1926, sign. INT 18/38. Zápisnica zo 4. zasadnutia KR. Bratislava 29. 11. 1926.

24 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3648/1944, sign. REL 4/75. List biskupa J. Čárskeho arcibiskupovi K. Kmetkovi. Prešov 13. 6. 1944.

25 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3589/1931, sign. INT 18/96. List biskupa J. Vojtaššáka BÚ v Trnave. Spišská Kapitula 21. 4. 1931.

26 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3683/1931, sign. INT 18/96. List J. Ferenčíka biskupovi P. Jantauschovi. Bratislava 25. 4. 1931.

27 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 906/1939, sign. PE 2/72. List biskupa J. Čárskeho biskupovi P. Jantauschovi. Košice 20. 1. 1939.

Katolícku akciu (BKKA) bolo rozhodnuté podať návrh biskupovi P. Jantauschovi, aby po dohode s ostatnými biskupmi zriadil ÚKK a menoval jej riaditeľa.²⁸ Otázka obnovenia ÚKK sa stala aktuálnou v roku 1942 po zrušení KÚŠK, ktorá sa mala stať jej súčasťou.²⁹ Na zasadnutí prezídia Slovenskej katolíckej akadémie 10. 5. 1944 v Bratislave bolo rozhodnuté okrem účasti členstva Slovenskej katolíckej akadémie na KA aj o poskytnutí jej priestorov pre ÚKK. Zároveň bol menovaný prípravný výbor, ktorého úlohou bolo založiť ÚKK.³⁰ Jej zriadenie brzdila oprava budovy Slovenskej katolíckej akadémie v Bratislave, ktorá bola poškodená bombardovaním. ÚKK sa mala stať výkonným orgánom BKKA. Ako dočasný riaditeľ bol menovaný J. Štibraný, ktorý zároveň viedol aj Katolícku tlačovú kanceláriu (KTK).³¹ Štibraný sa však pre veľké množstvo úloh nakoniec zriekol oboch funkcií.³² Za nového riaditeľa ÚKK bol menovaný jezuita Ladislav Janda.³³ Zároveň boli menovaní aj dočasní organizační referenti ÚKK – F. Sýkora a kňaz R. Šesták, ktorí plánovali v jednotlivých farnostiach Slovenska prednášať o KA, a tak získavať pre ňu spolupracovníkov.³⁴ L. Janda si nepredstavoval ÚKK ako kanceláriu na vybavovanie kongruových záležitostí kňazstva alebo na rozličné intervencie na štátnych úradoch, ale ako ustanovizeň, ktorá „by hýbala celým duchovným životom na Slovensku“, na túto prácu však potreboval pomoc kvalifikovaných kancelárskych síl.³⁵ Biskupský zbor po zlých skúsenostiach s úradníkmi v bývalej KÚŠK a pre nestále pomery spôsobené vojnou nepokladal za vhodné pribrať tieto sily.³⁶ ÚKK mala byť vybudovaná podľa spôsobu ako za prvej ČSR. V rámci nej mal fungovať aj poradný zbor ordinárov³⁷ zaberajúci sa aktuálnymi otázkami. Finančné zabezpečenie ÚKK poskytovali kostolné pokladnice, ktoré odvádzali vopred predpísané príspevky, a okrem toho kancelária dostávala podporu aj od jednotlivých ordinárov, kňazov i laikov.³⁸

Po konsolidácii pomerov po vojne začala ÚKK v júni 1945 vyvíjať svoju činnosť ako celoslovenská ustanovizeň, ktorá bola výkonným orgánom biskup-

28 Porov. Diecézny archív (DA) Banská Bystrica, f. BÚ, č. 803/1942. šk. č. B12. Zápisnica z 1. zasadnutia BKKA. Bratislava 22. 1. 1942.

29 Porov. *Litterae circulares Ordinarius Tyrnaviensis*, 1942, č. 5, s. 29.

30 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7668/1942, sign. INT 10/934. List riaditeľa Slovenskej katolíckej akadémie Š. Faithovi. Bratislava 15. 5. 1944.

31 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3084/1944, sign. REL 4/8. List biskupa P. Jantauscha provinciálovi jezuitov J. Jurovskému. Trnava 9. 6. 1944.

32 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7668/1942, sign. INT 10/934. List J. Štibraného biskupovi P. Jantauschovi. Bratislava 3. 8. 1942.

33 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7668/1942, sign. INT 10/934. List biskupa P. Jantauscha všetkým ordinárom. Trnava 9. 6. 1944.

34 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 221/1945, sign. REL 4/13. Splnomocnenie pre F. Sýkoru zo 14. 11. 1944 a splnomocnenie pre R. Šestáka z 15. 1. 1945.

35 Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 3082/1944. šk. č. B13. List L. Jandu všetkým ordinárom. Bratislava 1. 12. 1944.

36 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7593/1944, sign. REL 4/17. List biskupa J. Čárskeho AAT. Prešov 16. 11. 1944.

37 Viešť ho mali biskupi J. Čársky a A. Škrábik. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 6755/1945, sign. REL 4/46. List biskupa P. Jantauscha všetkým ordinárom. Trnava 27. 12. 1945.

38 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7593/1944, sign. REL 4/17. List arcibiskupa K. Kmetka biskupovi A. Škrábikovi. Nitra 11. 12. 1945.

ského zboru v záležitostiach KA.³⁹ Jej úlohou bolo postupne budovať jednotlivé odbory v centrále, prenikať na periférie a pokračovať v činnosti, ktorá sa robila už aj v minulosti (prednášky, programy na schôdze a pod.). ÚKK tvorili jednotlivé odbory: tlačový, zdravotnícko-sociálny, školský, hospodársko-finančný, právny, umelecko-technický a charitatívny, ktoré spolu s pastoračno-liturgickým odborom mali zmodernizovať pastoraáciu a vzájomnou spoluprácou vybudovať KA vo farnostiach.⁴⁰ ÚKK, ktorú biskupský zbor poveril pracovať na obnove náboženského života, sa obrátila na kňazov s výzvou, aby sa stali jej podporovateľmi a spolupracovníkmi.⁴¹

Postupné rušenie katolíckych spolkov a organizácií po februári 1948 vyvrcholilo 24. 11. 1948 zastavením činnosti ÚKK a všetkých jej odborov. Povereníctvo vnútra zdôvodnilo zákaz tým, že ÚKK odporovala novým právnym pomerom, a preto vo verejnom záujme bolo nutné odoprieť schválenie jej štatútu a zastaviť jej činnosť. V odvolaní proti tomuto nariadeniu slovenský episkopát argumentoval tým, že ÚKK nebola spolkom podľa spolkového zákona, preto jej štatút nepodliehal schváleniu orgánu nariadeného spolkom, ale bola kanceláriou, ktorú si mala právo zriadiť každá právnická osoba. Tento zásah proti ÚKK pokladali biskupi za sporný s ústavou, ktorá zabezpečovala náboženskú slobodu. Povereníctvo vnútra odvolanie biskupov nevezalo na vedomie a nariadilo ukončiť činnosť ÚKK policajnou akciou.⁴²

Katolícka školská rada na Slovensku a Katolícka ústredná školská kancelária

Na porade zástupcov cirkevnej vrchnosti a učiteľskej organizácie 29. 9. 1922 bol prijatý návrh o zriadení Katolíckej školskej rady na Slovensku (KŠRS), ktorá mala byť poradným orgánom biskupského zboru a podávať návrhy vo všetkých otázkach katolíckeho školstva. Rada plánovala mať podľa návrhu 12 – 20 členov, ktorí by boli vybratí z ordinárov, učiteľských organizácií a katolíckych pedagógov. Predsedom musel byť jeden z biskupov.⁴³ KŠRS bola konštituovaná 21. 10. 1922 na biskupskej konferencii v Nitre ako poradný zbor katolíckeho episkopátu v školských záležitostiach. Jej právom bolo podávať biskupskému zboru návrhy týkajúce sa katolíckeho školstva a zároveň jej povinnosťou bolo uskutočňovať jeho nariadenia. Okrem predsedu rada mala mať 14 členov; ich

39 Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 1001/1945. šk. č. B15. List ÚKK kňazom Bratislava 19. 6. 1945.

40 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2679/1946, sign. REL 4/15. List ÚKK BÚ v Trnave. Bratislava 20. 3. 1946.

41 Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 1001/1945. šk. č. B15. Výzva ÚKK kňazom. Sine dato.

42 Porov. VAŠKO, V.: *Neumlčená : Kronika katolíckej cirkve v Československu po Druhej svetovej válce II.* Praha : Zvon, 1990, s. 53–54.

43 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 6433/1922, sign. PE 2/59. List biskupa K. Kmetka BÚ v Trnave. Nitra 29. 9. 1922.

menovanie patrilo biskupskému zboru. Každý ordinár navrhol jedného člena ako svojho zástupcu, učiteľské organizácie troch členov a biskupský zbor ako celok menoval ešte troch členov z popredných a zaslúžilých pedagógov. Členstvo v rade bolo čestné, biskupský zbor mal poskytnúť predsedovi rady istú sumu na pokrytie výdavkov.⁴⁴ KŠRS definitívne pozostávala z jedného biskupa ako zástupcu biskupského zboru a ním na päť rokov menovaných diecéznych hlavných školských inšpektorov a laikov – mužov.⁴⁵ Jej prvým predsedom sa stal biskup K. Kmeťko. Za podpredsedu bol menovaný K. Krčméry a za tajomníka J. Tiso. Z členov rady⁴⁶ boli vybraní referenti pre materské a ľudové školy, stredné školy a učiteľské ústavy a nakoniec pre vysoké školy a internáty. Referenti spolu s predsedom a podpredsedom tvorili stály výbor.⁴⁷ Biskup K. Kmeťko sa však predsedníctva zriekol s vyhlásením „predsedníctvo rady z vážnych príčin nikdy viac neprijmem“.⁴⁸ Novým predsedom rady sa stal biskup J. Čársky a zmenili sa aj niektorí jej členovia.⁴⁹ V období po Viedenskej arbitráži sa vo vedení KŠRS museli uskutočniť opäť zmeny.⁵⁰ V roku 1941 mandát členov rady vypršal a boli vymenovaní noví členovia.⁵¹ Do kompetencií KŠRS patrili všetky otázky dotýkajúce sa školstva: pozorne sledovať všeobecné dianie v rezorte školstva, didaktické otázky, učebnice, vládne nariadenia a návrhy školských zákonov, o ktorých predkladala názory, prípadne svoje návrhy, a postarať sa o to, aby boli prostredníctvom novín, časopisov, prednášok a zhromaždení prerokované a objasnené podľa katolíckych zásad, aby sa tak dostali do povedomia katolíckej verejnosti.⁵²

44 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 6433/1922, sign. PE 2/59. List biskupa K. Kmeťka biskupovi P. Jantauschovi. Nitra 26. 10. 1922.

45 Porov. ČÁRSKY, J.: Naše katolícke školstvo. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : SSV, 1933, s. 229.

46 Kanonik a poslanec v Banskej Bystrici A. Botek, dekan-farár v Malých Levároch G. Szücsy, profesor bohoslovía v Košiciach V. Wick, archidiakon a farár v Trebišove I. Sayun, riaditeľ meštianskej školy v Nitre F. Filkorn, farár vo Veličnej I. Grebáč, náhradný školský inšpektor v Rožňave R. Pobožný, senátor v Žiline J. Kovalik, profesor v Bratislave E. Krajčák, učiteľ v Žiline A. Hancko, učiteľ v Nitre F. Mojto a učiteľ v Novákoch J. Cincík. Porov. *Duchovný pastier*, roč. 6, 1923, č. 3, s. 1.

47 Porov. Archív Košickej arcidiecézy (AKA) Košice, f. KŠRS, č. 15/1933, šk. č. 5. Zápisnica zo zasadnutia KŠRS. Žilina 7. 6. 1923.

48 Porov. AKA Košice, f. KŠRS, č. 7/1930, šk. č. 3. List biskupa K. Kmeťka biskupovi J. Čárskemu. Nitra 11. 1. 1930.

49 Podpredseda a referent pre stredné školy: senátor K. Krčméry, tajomník: R. Pobožný, referent pre ľudové školy: poslanec F. Mojto, referent pre vysoké školy: senátor J. Kovalik. Ďalší členovia: farár v Žiline opát T. Ružička, poslanec J. Sivák, senátor A. Hancko, profesor E. Kozák za gréckokatolíkov a farár v Dolanoch P. Berkeš. Porov. ČÁRSKY, J.: Naše katolícke školstvo. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : SSV, 1933, s. 229.

50 Pretože biskup J. Čársky nemohol vykonávať z Košíc svoju funkciu, vedenie KŠRS dočasne prevzal biskup K. Kmeťko, ktorého však zastupoval podpredseda KŠRS F. Filkorn. Keďže sa však v najbližšej dobe plánovalo prerokovať dôležité veci dotýkajúce sa reorganizácie školstva, biskupi navrhovali poveriť vedením rady biskupa M. Buzalku. Po presťahovaní sa do Prešova sa tejto funkcie opäť ujal biskup J. Čársky. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 15500/1938, sign. PE 2/643. List biskupa M. Blahu BÚ v Trnave. Sine dato. List biskupa P. Jantauscha BÚ v Banskej Bystrici. Trnava 30. 12. 1938.

51 Profesori P. Florek a A. Kliman, školskí inšpektori G. Zubek, J. Steinhübel a J. Slota a docent J. Rajec. Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 3264/1941. šk. č. B33. Zápisnica z konferencie biskupov SR. Bratislava 7. 10. 1941.

52 Porov. AKA Košice, f. KŠRS, č. sine, šk. č. 4. Rokovací poriadok KŠRS z roku 1935.

Zánikom KÚŠK v roku 1942 prestala KŠRS fakticky vykonávať svoju činnosť. Školské pomery v obnovenej ČSR po roku 1945 si však vyžadovali jej obnovenie, opäť ako poradného orgánu biskupského zboru v školských záležitostiach. Okrem jej predsedu biskupa J. Čárskeho mala rada piatich členov.⁵³ Hlavnou úlohou KŠRS po roku 1945 bolo získať späť poštátnené cirkevné školy a internáty a spolupracovať so širokými vrstvami obyvateľstva, ktoré bolo ochotné zveriť výchovu svojich detí práve katolíckym školám.⁵⁴

Výkonným orgánom KŠRS bola KÚŠK v Bratislave.⁵⁵ Stále narastajúce ťažkosti a útoky na cirkevné školstvo, ako aj dobré skúsenosti ústredných kancelárií v Nemecku a v Holandsku viedli KŠRS k tomu, že na svojom zasadnutí v novembri 1929 v Žiline sa uzniesla požiadať biskupský zbor, aby zriadil KÚŠK v Bratislave. Biskupský zbor tento návrh prijal a vo svojom mene poveril predsedu KŠRS zriadením tejto kancelárie, ktorá po prekonaní rozličných, hlavne hmotných ťažkostí začala účinkovať 1. 5. 1930.⁵⁶ Na chod kancelárie mala každá diecéza prispieť ročne sumou, ktorá predstavovala stonásobok počtu fár v diecéze.⁵⁷ KÚŠK bola povinná pracovať presne podľa pokynov predsedu KŠRS. Jej úlohou bolo:

- Vybavovať podľa najlepšieho vedomia a svedomia žiadosti farských úradov a školských stolíc a poskytovať osobné poradenstvo v školských záležitostiach.
- Recenzovať učebnice ľudových a stredných škôl.
- Rozširovať medzi učiteľmi a vychovávateľmi myšlienky encykliky pápeža Pia XI. o kresťanskej výchove mládeže.
- Dávať usmernenia školským stoliciam o spôsobe záchrany škôl a získaní prostriedkov na prestavbu alebo stavbu novej školy.
- Intervenovať za cirkevné školy na Ministerstve školstva a národnej osvety v Prahe.
- Všímať si a zhromažďovať všetky novinové články o školstve.⁵⁸

KÚŠK však nemala byť povinná vybavovať všetky právne veci jednotlivým školám, resp. farárom, keďže by na to nestačili jej príjmy. Jej úlohou bolo iba radiť, intervenovať a plniť príkazy episkopátu.⁵⁹ Vedenie KÚŠK menoval

53 Poslanci za Demokratickú stranu školský inšpektor N. Blaško a redaktor J. Špánik, povereník zdravotníctva E. Böhm, poslanec za Stranu slobody N. Daxner a redaktor *Katolíckych novín* P. Čarnogurský. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7272/1946, sign. PE 2/213. List biskupa J. Čárskeho BÚ v Trnave. Košice 16. 8. 1946.

54 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 328/1947, sign. PE 2/27. Výzva KŠRS kňazom. Bratislava 9. 1. 1947.

55 Pôvodne mala byť kancelária umiestnená v Nitre. Porov. AKA Košice, f. KŠRS, č. 223/1930, šk. č. 3. List biskupa K. Kmetka biskupovi J. Čárskemu. Nitra 17. 12. 1929.

56 Porov. *Zprávy Katolíckej školskej Rady na Slovensku*, roč. 2, 1930, č. 5, s. 37.

57 Porov. AKA Košice, f. KŠRS, č. 7/1930, šk. č. 3. List biskupa J. Čárskeho J. Ferenčíkovi. Košice 15. 1. 1930.

58 Porov. AKA Košice, f. KŠRS, č. 233/1930, šk. č. 3. Správa o činnosti KŠRS. Košice 25. 10. 1930.

59 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 1671/1935, sign. INT 18/93. List biskupa J. Čárskeho BÚ v Trnave. Košice 20. 2. 1935.

biskupský zbor.⁶⁰ Zmeny pomerov a prípravy na rokovania o dôležitých školských otázkach v roku 1939 znamenali aj zmenu vo vedení kancelárie.⁶¹

KÚŠK bola zrušená 28. 2. 1942 a jej inventár a archív prevzala Ústredná kancelária KA.⁶² Už v roku 1944 boli podané návrhy na obnovenie KÚŠK. Kanceláriu mal viesť právnik, ktorého úlohou bolo poskytovať ordinariátom právne rady v školských otázkach a upozorňovať ich na všetky praktické výhody, ktoré cirkvi zaručoval školský zákon a ktoré zostali nepovšimnuté a nevyužité, ďalej na škody, ktoré mohli vniknúť cirkvi prostredníctvom školských zákonov navrhnutých zo strany štátu a na uskutočňovanie preventívnych opatrení, ktoré by si vyžadovala doba.⁶³ Potrebu obnovy KÚŠK presadzoval najmä biskup J. Čársky. Na jej čele si však nepredstavoval právnik, ale nejakého kanonika, ktorý by mal záujem o školy a rozumel by danej problematike.⁶⁴ Biskup A. Škrábik nepokladal znovuobnovenie KÚŠK za žiaduce, keďže bola len nedávno zrušená a po prijatí nového školského zákona sa značne znížila agenda duchovenstva v školských záležitostiach a duchovní sa už nemuseli starať o vecné, ani osobné náklady škôl. Školské záležitosti mala podľa neho vykonávať nejaká katolícka kancelária, ktorá by slúžila všetkým záujmom cirkvi.⁶⁵ Keďže po vojne sa školská otázka stala opäť aktuálnou, biskup J. Čársky ako predseda KŠRS navrhoval založiť pri ÚKK školský odbor, ktorý mal byť vybudovaný tak z personálnej, ako aj z vecnej stránky. Tento odbor by prevzal úlohy bývalej KÚŠK. Podľa návrhu na činnosť školského odboru bola povinná prispievať každá farnosť čiastkou 150 korún ročne.⁶⁶ Tieto návrhy mali byť prerokované na najbližšej porade biskupských komisárov a ÚKK, ku ktorej biskupi vydali tieto smernice:

- Zriadenie školského odboru pri ÚKK pokladali za nevyhnutné.
- Do akcie bolo potrebné zapojiť aj Prešovskú gréckokatolícku diecézu, keďže aj ona mala rovnocenné cirkevné školy.

60 Predseda: G. Szücsy, konateľ: M. Škobla, právny zástupca: F. Ďurčanský. Porov. ČÁRSKY, J.: Naše katolícke školstvo. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : SSV, 1933, s. 229.

61 Kvôli lepšiemu kontaktu s parlamentom a vládou bolo potrebné vymenovať do vedenia KÚŠK člena Slovenského snemu. Biskup P. Jantausch navrhoval vymenovať od 1. 1. 1939 do jej vedenia kanonika v Nitre a poslanca E. Filkorna. Biskup J. Čársky bol toho názoru, že vedenie kancelárie v tom čase nebolo nutné zaplniť, chcel iba požiadať biskupa M. Buzalku, ktorý sa mal stať predsedom KŠRS, aby dva- až trikrát do týždňa navštívil kanceláriu, dal sa informovať o školských záležitostiach a urobil kontrolu. Pri vážnejších rozhodnutiach bol biskup povinný zvolať na poradu školských odborníkov a členov KŠRS. Časom mal byť vymenovaný riadny riaditeľ kancelárie. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 15501/1938, sign. PE 2/123. List biskupa P. Jantauscha biskupovi K. Kmeťkovi. Trnava 30. 12. 1938. Č. 906/1939, sign. PE 2/72. List biskupa J. Čárskeho biskupovi P. Jantauschovi. Košice 20. 1. 1939.

62 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3896/1942, sign. PE 2/345. List biskupa J. Čárskeho BÚ v Trnave. Prešov 3. 5. 1942.

63 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2397/1944, sign. INT 22/34. List generálneho vikára AAT všetkým ordinariátom. Trnava 17. 4. 1944.

64 Biskupovi P. Jantauschovi navrhoval vymenovať za bratislavského kanonika A. Karmaša, ktorý by zároveň prevzal aj vedenie KÚŠK. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2596/1944, sign. INT 18/19. List biskupa J. Čárskeho BÚ v Nitre. Prešov 28. 4. 1944.

65 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2596/1944, sign. INT 18/19. List biskupa A. Škrábika BÚ v Trnave. Banská Bystrica 26. 4. 1944.

66 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 11382/1946, sign. PE 2/219. List biskupa J. Čárskeho všetkým ordinárom. Košice 15. 12. 1946.

- Keďže neexistovali cirkevné školy, školský odbor mohol mať najviac dvoch odborníkov, ktorých úlohou by bolo žiadať vrátenie poštátnených cirkevných škôl podľa pokynov predsedu a podpredsedu KŠRS.
- Keďže odbor nemienil mať osobitnú školskú kanceláriu, každá farnosť mala naň prispievať sumou 80 korún ročne.
- Rečníkov na zhromaždenia o školských otázkach musela navrhovať ÚKK.⁶⁷

Prvou úlohou školského odboru bolo zozbierať štatistické údaje o školstve na Slovensku podľa stavu k 1. 1. 1947. V mene biskupského zboru mala ÚKK rozposlať všetkým farám dotazníky, ktoré potom hodlala spracovať a o výsledku informovať jednotlivé ordinariáty.⁶⁸

Katolícka tlačová kancelária

Myšlienkou KTK sa dlhšie zaoberal SSV v Trnave, ale k jej zrealizovaniu dlho neprichádzalo. Predstavitelia spolku si uvedomovali, že takýto orgán by mal vzniknúť z iniciatívy a pod autoritou najvyšších cirkevných hodnostárov.⁶⁹ Už novozaložená ÚKK v roku 1926 pochopila dôležitosť a vplyv tlače, preto sa usilovala vybudovať tlačový referát, ktorého úlohou bolo:

- Venovať sa štúdiu žurnalistiky, odborne o nej hovoriť a písať, dávať novinárom rady a usmerňovať ich.
- Prostredníctvom špeciálnej komisie sa zaoberať záležitosťami slovenskej tlače a obranou proti nekatolíckej tlači.
- Sústreďovať noviny a časopisy a sledovať všetky ideové smery v tlači.
- Zhromažďovať výstrižky z jednotlivých novín a poskytovať tak ÚKK dobový materiál.
- Viest štatistiku tlače na Slovensku a informovať o nej katolícku verejnosť.
- Sledovať, či v tlači nie je napádaná cirkev, a žiadať o opravu alebo možnosť reakcie.
- Vhodným spôsobom informovať verejnosť na Slovensku o činnosti cirkvi v zahraničí a nato zahraničie o katolíckych hnutiach na Slovensku.
- Dbáť na to, aby v slovenskej tlači boli propagované myšlienky, návrhy a rozhodnutia ÚKK.⁷⁰

67 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 11557/1946, sign. PE 2/298. List biskupa K. Kmeťka všetkým ordinariátom. Nitra 20. 12. 1946.

68 Dotazníky mali obsahovať údaje o profesorských a učiteľských zboroch (počet ich členov a koľko z nich sú katolíci), o počte žiakov v jednotlivých školách a koľko z nich je katolíkov, o vyučovaní náboženstva (v akých priestoroch, koľko hodín a počet žiakov), o zavedení koedukácie a jej vplyve na pokles mravnosti žiakov a ráze školy pred rokom 1938. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 763/1947, sign. PE 2/179. List biskupa J. Čárskeho BÚ v Trnave. Košice 17. 1. 1947.

69 Porov. ZLATOŠ, Š.: Významný krok v Katolíckej Akcii u nás. In: *Duchovný pastier*, roč. 21, 1940, č. 1–2, s. 3–4.

70 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9481/1926, sign. INT 18/38. Zápisnica zo 4. zasadnutia KR. Bratislava 29. 11. 1926.

Okrem toho tlačový referent ÚKK bol povinný dozerať na hlásanie evanjelia masovokomunikačnými prostriedkami. Biskupskému zboru a KR mali štvrťročne podávať správy o všeobecnom stave tlače na Slovensku a o uplatňovaní katolíckych myšlienok v nej, o nepriateľskej a podvratnej činnosti proti katolíckej náuke a mravom v tlači a vyjadrovať svoju odbornú mienku o rozšírení katolíckej tlačovej činnosti.⁷¹ Na zjednotenie a združenie katolíckych redaktorov a spisovateľov bol založený Krajský tlačový odbor KA.⁷²

Na potrebe založenia KTK sa začiatkom roku 1939 definitívne zhodli redaktori slovenských katolíckych časopisov. Administratívne sa mala včleniť do SSV v Trnave. Jej členom mohol byť každý časopis na Slovensku, ktorý bol katolícky alebo aspoň mal katolíckeho ducha. Členské poplatky sa plánovali platiť podľa výšky ročných výdavkov. KTK mienila zamestnávať najmenej jedného riadneho úradníka, ktorého povinnosťou bolo mesačne poskytovať správy pre katolícke časopisy. Agenda KTK podľa návrhu mala mať tieto povinnosti:

- Každoročne usporadúvať kurzy pre redaktorov, kňazov aj laikov a získavať štipendiá pre študentov žurnalistiky.
- Vydávať mesačne obežníky, ktorými by sa usmerňovala činnosť katolíckej tlače, upozorňovalo by sa na biskupské obežníky a pápežské encykliky a dávali sa námety na písanie katolíckych aktualít.
- Vieť štatistiku všetkých katolíckych časopisov, údaje o redaktoroch a vydavateľstvách.
- Vykonávať dozor nad všetkými katolíckymi časopismi, ako plnia svoje katolícke povinnosti, a mať na starosti aj povoľovanie nových časopisov.
- Byť prostredníkom medzi katolíckou tlačou a biskupským zborom Slovenska.
- Obraňovať záujmy cirkvi a propagovať KA.

Zároveň bol založený aj spolok Zväz katolíckych časopisov (ZKČ); jeho ústredím bola KTK.⁷³

So založením KTK súhlasili všetci biskupi. Predsedníctvo bolo vyhradené biskupskému zboru.⁷⁴ Slovenskí biskupi na svojej konferencii, ktorá sa konala 24. 10. 1939 v Žiline, schválili organizačný štatút ZKČ a KTK.⁷⁵ Takisto bolo

71 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 6737/1927, sign. INT 18/52. Úlohy tlačového referátu ÚKK. Sine dato.

72 Jeho členmi boli zástupcovia jednotlivých katolíckych časopisov: J. Garecký (*Listy z katolíckych misií*), J. Tiso (*Duchovný pastier*), A. Šindelár (*Pútnik*), Karol Sidor (*Sv. Rodina*), P. Florek a F. Šteller (*Sborník slovenských profesorov*), J. Kašovič (*Slovenské kvety*), A. Raška a F. Tiso (*Tatranský orol*), A. Šalát a A. Kalmanček (*Náš priateľ*), J. Sivák (*Kráľovná Sv. Ruženca*), E. Filkom (*Katolícka jednota*), L. Mattoška (*Priateľ dietok*), K. Grieger (*Mariánska kongregácia*), J. Králiček (*Posol Božského Srdca*). Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 10315/1928, sign. INT 18/37. Zápisnica z porady významnejších tlačových činiteľov. Bratislava 28. 9. 1928.

73 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 1611/1939, sign. REL 4/68. Zápisnica z porady redaktorov slovenských katolíckych časopisov o poslaní katolíckej tlače na Slovensku. Trnava 7. 2. 1939.

74 Predsedom sa stal biskup M. Buzalka, jeho zástupcom jezuita J. Králiček a krajským referentom jezuita Š. Polóny.

75 „My nižepodpísaní biskupi Slovenska súhlasiac s plánom nadhodeným na porade redaktorov slovenských katolíckych časopisov dňa 7. februára t. r., ktorý nám vo svojom čase Spolok sv. Vojtecha predložil, založiť totižto katolícku tlačovú kanceláriu na Slovensku, schvalujeme aj formu, čiže rámec, ktorý nám na jej zriadenie od nás poverený zástupca Biskupského zboru, J. E. msgr. dr. Michal Buzalka biskup a predseda Katolíckej akcie, predložil v Stanovách Zväzu katolíckych časopisov spojeného s katolíckou

schválené aj zloženie poradného zboru⁷⁶, ktorý vymenovala KTK.⁷⁷ Zakladajúca schôdza ZKČ a KTK sa konala 14. 11. 1939 v miestnostiach Ústrednej charity Slovenska v Bratislave; na nej bol prijatý ich pracovný program vyplývajúci zo stanov. Rozhodnutie, či členstvo katolíckych časopisov v ZKČ a KTK bude povinné, bolo ponechané na biskupský zbor. Správcom KTK mal byť hlboko nábožensky založený a teologicky vzdelaný človek, najlepšie laik.⁷⁸ Po mnohostranných prípravných a organizačných prácach správny výbor 23. 1. 1940 zvolil členov predsedníctva.⁷⁹ KTK začala svoju činnosť 1. 2. 1940. Jej hlavným cieľom bolo brániť záujmy katolíckej tlače a uplatňovať katolícke zásady vo všetkých oblastiach verejného života. Okrem toho bola povinná usmerňovať a organizovať prácu, ktorá sa síce konala aj dovtedy, ale bez nejakých významnejších výsledkov.⁸⁰ Úlohy KTK ako ústredia ZKČ a tlačového orgánu KA:

- Dávať jednotný smer katolíckej tlači a v duchu KA usmerňovať katolícke noviny a časopisy.
- Poskytovať námety pre aktuálne články, upozorňovať na biskupské obežníky a nové encykliky.
- Všímať si všetku katolícku tlač a dohliadať, aby sa vždy pridržiavala zásad katolíckeho učenia a morálky.
- Pozorovať aj nekatolícku tlač, či nepôsobí škodlivo na vieru a dobré mravy, a ak by sa niečo také vyskytlo, upozorniť na to katolícku verejnosť a kompetentné kruhy, ale aj použiť všetky zákonité prostriedky na nápravu.
- Brániť záujmy cirkvi a odrážať útoky namierené proti nej, jej predstaviteľom a katolíckym ustanovizniám vôbec.
- Informovať zahraničie o stave cirkvi na Slovensku, a to najmä prostredníctvom medzinárodných katolíckych tlačových kancelárií, s ktorými mala udržiavať stále kontakty.
- Usporadúvať výchovné (exercičné) kurzy pre katolíckych redaktorov, tlačové kurzy pre nadšencov za tlač a tlačové výstavy pre čitateľov.

tlačovou kanceláriou na Slovensku. Preto tieto od nás prečítané stanovy jednomyselne schvaľujeme a potvrdzujeme. Vyššie spomenutého najdôstojnejšieho pána predsedu katolíckej akcie, J. E. msgr. dr. M. Buzalku však týmto poverujeme, aby na základe spomenutých stanov čím skôr urobil všetky potrebné kroky, aby sa spomenutý Zväz katolíckych časopisov a Katolícka tlačová kancelária zriadil mohla. Aby sme však tejto prepotrebnej katolíckej inštitúcii a orgánu Katolíckej akcie silný základ dali a jej trvalú činnosť v budúcnosti aj hmotne zaistili, týmto sa zaväzujeme, že v zmysle stanov ZKČ a KTK vo svojich diecézach celú tlačovú zbierku (ofertu) ako výsledok tzv. tlačovej nedele rezervujeme pre KTK a každoročne odovzdávame predsedníctvu KTK na vydržiavanie a ciele KTK.“ ATA Trnava, f. AAT, č. 1128/1941, sign. REL 4/4. Zakladajúca listina ZKČ a KTK. Bratislava 26. 10. 1939.

76 Za členov boli nominovaní: E. Filkorn, A. Spesz, K. Körper, provinciál františkánov, riaditeľ saleziánov, predstavený redemptoristov, Dr. Osuský, Dr. Karpát, J. Rajec, Dr. Bliska, M. Škobla, V. Tučník, R. Čavojský, J. Mora, P. Čarnogurský, J. Hlavatý, A. Macek, M. Urban a superior jezuitov. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 11487/1939, sign. REL 4/37. List biskupa M. Buzalku biskupovi P. Jantauschovi. Bratislava 30. 11. 1939.

77 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 11487/1939, sign. REL 4/37. List biskupa P. Jantauscha KTK. Trnava 2. 12. 1939.

78 Porov. Archív Spolku sv. Vojtecha (ASSV) Trnava, f. Spolky, fascikel 262, fold 3. Zápisnica zo zakladajúcej schôdze ZKČ a KTK. Bratislava 14. 11. 1939.

79 Prvý podpredseda: vládny radca K. Mederly, druhý podpredseda: provinciál jezuitov F. Karpát, pokladník: revident na dôchodku J. Šinkovič, správca: kňaz B. Š. Hreblay.

80 Porov. ŽDIARIK, J.: Katolícka tlačová kancelária. In: *Duchovný pastier*, roč. 21, 1940, č. 3–4, s. 102–103.

- Zabezpečovať finančné prostriedky na štúdium novinárov v zahraničí.
- Zostavovať a viesť evidencie a štatistiky o katolíckych časopisoch, novinách, redakciách a vydavateľstvách na Slovensku.
- Sledovať rozhlas a film a podľa potreby a možnosti utvoriť osobitnú sekciu alebo aspoň menovať referentov, ktorí by sa starali o to, aby rozhlas a film slúžili šlachetnému cieľu, t. j. pomáhali vychovávať v kresťanskom duchu a podľa zásad kresťanských mravov.
- Organizovať miestnych rozširovateľov katolíckej tlače v rámci tzv. horliteľských zborov.⁸¹

Po prekonaní začiatočných ťažkostí začala KTK rozvíjať svoju činnosť. Avšak aby mohla nehatene plniť svoje úlohy a uskutočňovať svoj program, požadovala, aby celá katolícka verejnosť finančne a mravne podporovala jej činnosť. Preto KTK vyzývala všetkých veriacich, aby ju podporovali čo najhorlivejšie a najobetavejšie. Mravná podpora sa mala prejavovať v zapojení sa do aktívnej spolupráce s KTK, a to písaním článkov a podávaním správ jednotlivcov zo svojho kraja a odoberaním, čítaním a rozširovaním jej vydání ostatnými veriacimi.⁸² Finančná podpora sa poukazovala predovšetkým zo zbierok z tzv. nedele katolíckej tlače. Tá mala byť ponechaná výlučne KTK a nesmela byť z nej poskytovaná podpora nijakému katolíckemu časopisu, ani *Katolíckym novinám*, hoci s ňou úzko spolupracovali.⁸³ Cieľom KTK bolo aj nadviazať kontakt so všetkými kňazmi na Slovensku. Chcela tým informovať široké kňazské kruhy o otázkach a problémoch, ktoré sa nemohli rozoberať v novinách. Na druhej strane, KTK a *Katolícke noviny* mohli od kňazov dostávať aktuálne informácie zo slovenského vidieka. Vhodné prostriedky na dosiahnutie tohto videla KTK nielen v kontakte s jednotlivými biskupskými úradmi, ale aj prostredníctvom kňazských rekolekcií, na ktoré mali byť pozývaní aj redaktori KTK a *Katolíckych novín*.⁸⁴ V roku 1944 bolo sídlo KTK a redakcie *Katolíckych novín* v dôsledku evakuácie dočasne umiestnené na fare v Stupave.⁸⁵

Po druhej svetovej vojne bolo potrebné vyriešiť aj otázku ďalšej existencie KTK, ktorá po obnovení ČSR nemohla riadne vykonávať svoju činnosť. Zodpovedný redaktor *Katolíckych novín* J. Štibraný navrhoval, aby bola včlenená do ÚKK, kde by bolo jej cieľom len usmerňovať katolícku tlač, a to formou rôznych pokynov, smerníc, námetov, programov tzv. vigilanciou, cenzúrou a zaujímaním stanoviska k naliehavým otázkam. Spravodajskú službu mal už zaobstarávať plánovaný katolícky denník a *Katolícke noviny*.⁸⁶ Po vymenovaní

81 Porov. ASSV Trnava, f. Spolky, fascikel 262, fold 3. Stanovy ZKČ a KTK na Slovensku. Sine dato.

82 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 7073/1940, sign. REL 4/42. Návrh na oznámenie tlačovej nedele v cirkulároch. Sine dato.

83 Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 849/1942. šk. č. B12. Zápisnica zo zasadnutia BKKA. Trnava 17. 3. 1942.

84 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9211/1941, sign. INT 18/28. List KTK AAT. Bratislava 24. 10. 1942.

85 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2231/1944, sign. REL 4/12. List J. Štibraného biskupovi P. Jantauschovi. Stupava 5. 4. 1944.

86 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 4207/1945, sign. REL 4/6. List J. Štibraného biskupovi P. Jantauschovi. Bratislava 20. 8. 1945.

A. Boteka za riaditeľa ÚKK mu mala podliehať aj KTK, ktorá sa začlenila do ÚKK ako tlačový odbor.⁸⁷

Biskupská komisia pre Katolícku akciu a Oblastná rada Katolíckej akcie

V rokoch 1941 – 1948 pôsobila ako ústredný orgán KA na Slovensku BKKA v Bratislave.⁸⁸ Jej predsedom bol vždy ordinár poverený slovenským episkopátom, pričom prednostné právo mal ordinár AAT. Ten mohol v určitých prípadoch poveriť zastupovaním iného biskupa alebo kňaza. Členmi komisie boli diecézni cirkevní asistenti KA (riaditelia), zástupcovia mužských reholí, profesor KA na Bohosloveckej fakulte v Bratislave a riaditeľ ÚKK. Pri hlasovaní rozhodujúci hlas mohli mať iba diecézni cirkevní asistenti, ostatní mali mať len poradný hlas. Zasadnutia komisie spravidla zvolával predseda alebo ním poverená osoba každý druhý mesiac a mimoriadne len na žiadosť dvoch členov. Predseda na návrh tajomníka komisie stanovoval program zasadnutia referentov na riešenie jednotlivých bodov programu. Rokovanie viedol a usmerňoval predseda komisie, ktorý mohol pozvať na zasadnutie aj nečlenov (kňazov aj laikov) a menovať ich za referentov a poveriť ich určitými úlohami. Úlohou BKKA bolo:

- dávať KA všeobecné normy,
- podporovať rozvoj a kontrolovať činnosť KA v celom národe a v jednotlivých diecézách,
- voliť a menovať členov vedúcich členov KA, asistentov a ich zástupcov a centrálnych predsedov jednotlivých skupín,
- schvalovať ročné programy jednotlivých celonárodných združení, ročné správy o organizačnej situácii a činnosti, ročné účty a rozpočty týchto organizácií.

Výkonným orgánom komisie bola ÚKK v Bratislave.⁸⁹

Predsedom BKKA sa stal biskup P. Jantausch⁹⁰, podpredsedom biskup M. Buzalka. Komisiu tvorilo šesť radových členov.⁹¹ Po smrti biskupa P. Jan-

87 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3806/1945, sign. INT 10/57. List biskupa P. Jantauscha Povereníctvu Slovenskej národnej rady pre veci vnútorné. Trnava 25. 8. 1945.

88 Jej stanovky schválila AAT 23. 12. 1941. Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 8908/1946, sign. INT 18/112. List generálneho vikára AAT ÚKK. Trnava 4. 10. 1946.

89 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 10463/1946, sign. INT 20/9. Stanovy a pracovný poriadok BKKA. Sine dato.

90 Za jeho menovanie boli všetci biskupi okrem jedného, nemenovaného. Biskup P. Jantausch mal v krátkom čase zvolať členov komisie, začať jej činnosť podľa stanov a vymenovať ostatných členov KA. Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 803/1942. šk. č. B12. List biskupa K. Kmeťka biskupovi P. Jantauschovi. Nitra 16. 12. 1941.

91 Profesori na Teologickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave J. Búda za Banskobystrické biskupstvo a Š. Faith za Spišské biskupstvo, riaditeľ Svoradova E. Filkorn za Nitrianske biskupstvo, dekan-farár v Brezovici J. Jacko za Košickú, Satmársku a Rožňavskú apoštolskú administratúru a gréckokatolícky

tauscha 29. 6. 1947 túto funkciu po ňom prevzal apoštolský administrátor A. Lazík.⁹² Napriek tomu, že stanovy komisie boli schválené už v roku 1941, ÚKK musela v roku 1946 konštatovať, že komisia „v podstate stále neexistuje“. Preto navrhovala, aby komisia bola znovu vymenovaná a kvôli zjednodušeniu aby bol jej člen z každého biskupstva zároveň aj diecéznym duchovným moderátorom (riaditeľom) KA. Členom komisie mal byť i jeden teoretik z Bohosloveckej fakulty v Bratislave, tajomníkom riaditeľ ÚKK a ďalšími členmi praktici (za každú diecézu po jednom); ich povinnosťou bolo nielen dávať smernice, ale pomocou ÚKK ich aj uskutočňovať.⁹³ Členov komisie za diecézu bolo potrebné aspoň čiastočne oslobodiť od farských prác tak, že mali na svoju faru dostať o jedného kaplána viac.⁹⁴

Poradným orgánom BKKA bola Oblastná rada KA. Jej pôsobnosť mala byť definitívne určená po organizačnom vybudovaní KA. Jej úlohou bolo organizovať a uskutočňovať KA, pričom bola povinná:

- Pozorovať pomery v jednotlivých farnostiach a zisťovať ich potreby.
- Dávať návrhy ÚKK a pomáhať uskutočňovať a prispôsobovať jej úpravy v miestnych pomeroch.
- V rámci Slovenska podchytiť všetky akcie, ktoré uskutočňovala ÚKK.
- Starat' sa o to, aby v každej farnosti bola zriadená farská rada KA, udržovať s ňou kontakt a pomáhať jej pri organizovaní miestnych akcií.
- Kontrolovať KA v celej oblasti a vyzývať k práci farskej rady (charitatívna a osvetovo-náboženská činnosť, duchovné cvičenia, púte, procesie a pod.).
- Zriadiť prednáškové centrum na školenie aktivistov z jednotlivých stavov o praktickom apoštoláte.

Plnenie týchto úloh kontroloval Oblastný sekretariát KA (oblastná kancelária), ktorý bol výkonným orgánom Oblastnej rady KA, a prostriedkami na ich uskutočnenie boli rôzne prednášky, kurzy, duchovné cvičenia a manifestácie. BKKA požadovala vypracovanie referátov o stave jednotlivých farností alebo pracovných prostredí, ktoré sa mali stať podkladom systematickej práce Oblastnej rady KA a farských rád. Finančné prostriedky na chod týchto orgánov sa plánovalo získavať organizovaním rozličných podujatí.⁹⁵

farár v Bratislave za Prešovské biskupstvo. Porov. *Schematismus venerabilis cleri Administrationis Apostolicae Tyrnaviensis pro anno reparatae salutis bissextili 1944*. Trnava : SSV, 1944, s. XXX.

92 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 9357/1947, sign. INT 18/55. List tajomníka BKKA AAT. Bratislava 23. 9. 1947.

93 V roku 1948 riadnymi členmi komisie boli: apoštolský administrátor A. Lazík ako predseda, riaditeľ ÚKK A. Bottek ako sekretár, biskup V. Hopko za gréckokatolíkov, vicerektor seminára v Košiciach M. Adam za Košické biskupstvo, kanonik a farár v Nitre M. Boleček za Nitrianske biskupstvo, farár vo Sv. Ondrejovi nad Hronom A. Gončík za Banskobystrické biskupstvo, kanonik K. Kaučiarik za Spišské biskupstvo, farár v Lučenci J. Pitko za Rožňavské biskupstvo, farár v Topoľčanoch A. Richter za AAT. V komisii boli prítomní aj zástupcovia rehoľných spoločností: Jozef Bokor za saleziánov, J. Branický za piaristov, J. Faikus za verbistov, J. Hutyra za lazaristov, J. Chochola za redemptoristov, T. Ivák za tešiteľov, C. Lepáček za františkánov, H. Mihál za kapucínov a J. Sma za jezuitov. Katechétov zastupoval nitriansky kanonik F. Filkorn. Porov. *Schematismus venerabilis cleri Administrationis Apostolicae Tyrnaviensis pro anno Domini 1948*. Trnava : SSV, 1948, s. 17.

94 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2679/1946, sign. REL 4/15. List ÚKK BÚ v Trnave. Bratislava 20. 3. 1946.

95 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 5111/1947, sign. INT 18/45. Rámcové smernice pre organizovanie Oblastnej rady Katolíckej akcie na Slovensku. Sine dato.

Záver

Zlikvidovaním ÚKK koncom roku 1948 pôsobenie KA na Slovensku nemalo byť zastavené, ale práve naopak, boli snahy o jej reorganizáciu a rozvoj, hoci aj s prinesením väčších obetí ako v minulosti. Potrebnou sa ukázala decentralizácia KA, keďže jej mnohé časti už dávnejšie pracovali samostatne. Napriek tomu boli ešte stále úplne odkázané na centrum, ktoré však už nestačilo riešiť všetky záležitosti. V každej diecéze sa mal uvoľniť jeden kňaz, ktorý by sa venoval výhradne KA a ktorý sa v tejto práci už osvedčil. ÚKK musela poskytnúť laikov z radov svojich bývalých centrálnych pracovníkov. Vybraný kňaz by sídlil v centre diecézy a bol by v stálom kontakte s ordinariátom. Listy a pozvánky by boli expedované cez biskupskú kanceláriu. Diecézne vedenie KA malo sídliť na príslušnom BÚ. Pracovníci KA boli povinní prejsť raz ročne sústavnými duchovnými cvičeniami špeciálneho rázu, ktoré mali pokračovať celodennými rekolekciami tri razy ročne a poldennými sedem ráz ročne. Jednotnosť KA na celom Slovensku mala byť zaručená najmä osobami, ktoré už boli zomknuté pracovným spoločenstvom a mesačnými konferenciami vedúcich pracovníkov, najmä kňazov.⁹⁶ Vývoj po februári 1948 znamenal nielen zastavenie činnosti všetkých ústredných orgánov KA, ale znemožnil aj akúkoľvek reorganizáciu, rozvoj a ďalšie pôsobenie KA v celej ČSR.

V roku 1931 biskup M. Bubnič konštatoval, že „celá akcia, keď i nie spočiatku, neskôr však rozhodne vymkla sa vedeniu a dozoru biskupského zboru“⁹⁷. Táto decentralizácia práce v KA však viedla ku druhému extrému. ÚKK v Bratislave, ako centrum KA, ktorá sa zaslúžila o jej počiatočnú činnosť, prestala existovať a všetka organizácia prešla výlučne do kompetencie biskupskej konferencie.⁹⁸ Avšak v roku 1944 biskupi pokladali za potrebné mať v Bratislave nejakú katolícku kanceláriu, ktorá by slúžila všetkým záujmom cirkvi, pretože KA sa veľmi ťažko rozvíjala práve preto, že neexistoval nijaký životaschopný ústredný orgán, ktorý by usmerňoval jej prácu v rámci celého Slovenska.⁹⁹ Napriek tomu, že na Slovensku v rokoch 1926 – 1948 pôsobilo viacero ústredných orgánov KA, v podstate neboli schopné stať sa jej opravdivými centrami, keďže pôsobili buď len krátky čas alebo ich činnosť bola pre administratívne a personálne zmeny na istý čas zastavená alebo stagnovala. To malo za následok aj stagnáciu samotnej KA na Slovensku.

PhDr. Rastislav Karaba, PhD.
Spartakovská 4
917 01 Trnava
e-mail: rastokaraba@yahoo.com

96 Porov. DA Banská Bystrica, f. BÚ, č. 2964/1948. šk. č. B15. Návrh na reorganizáciu KA. Sine dato.

97 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 3527/1931, sign. INT 18/281. List biskupa M. Bubniča biskupovi P. Jantauschovi. Rožňava 18. 4. 1931.

98 Porov. KÖRPER, K.: Katolícka akcia na Slovensku, jej základy a budúcnosť. In: *Kultúra*, roč. 8, 1935, č. 10, s. 445.

99 Porov. ATA Trnava, f. AAT, č. 2596/1944, sign. INT 18/19. List biskupa A. Škrábika BÚ v Trnave. Banská Bystrica 26. 4. 1944.